

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. А.С. МАКАРЕНКА**

Природничо-географічний факультет

ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

***Методичні вказівки
з навчальної дисципліни***

Суми

Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка

2012

УДК 911.3:640.2(075.9)

ББК 65.9(4УКР)44

Г35

*Друкується згідно з рішенням редакційно-видавничої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка*

Укладач:

Корнус Олеся Григорівна – к.геогр.н., ст. викл. СумДПУ ім. А.С. Макаренка

Рецензенти:

Кандиба Ю. І. – к.геогр.н., доцент Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;

Сюткін С. І. – к. геогр.н., доцент Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка.

Г35 Географія сфери обслуговування : методичні вказівки з навчальної дисципліни / Уклад. О. Г. Корнус. – Суми : СумДПУ, 2012. – 32 с.

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Географія сфери обслуговування» розраховані на студентів V курсу природничо-географічного факультету спеціальності 7.04010401 Географія*. Містять тези лекцій, завдання для аудиторних практичних робіт, список рекомендованої літератури.

УДК 911.3:640.2(075.9)
ББК 65.9(4УКР)44

© Корнус О.Г., 2012
© СумДПУ, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. Географія сфери обслуговування як галузь суспільної географії	5
ТЕМА 2. Наукові підходи до вивчення сфери обслуговування. Власності сфери обслуговування	6
ТЕМА 3. Теорія центральних місць: принципи територіальної організації сфери обслуговування	7
ТЕМА 4. Територіальна організація обслуговування	8
ТЕМА 5. Методи дослідження сфери обслуговування населення	9
ТЕМА 6. Територіальна організація сфери обслуговування на прикладі соціально-культурного обслуговування населення	13
 <i>Семінарські заняття</i>	
ТЕМА 1. Географія сфери обслуговування як наука. Об'єкт та предмет географії сфери обслуговування.	16
ТЕМА 2. Теоретичні засади територіальної організації сфери обслуговування.	16
 <i>Практичні роботи</i>	
ПРАКТИЧНА РОБОТА №1. Рівень розвитку сфери послуг в Україні ...	17
ПРАКТИЧНА РОБОТА №2. Територіальна організація сфери обслуговування	21
ПРАКТИЧНА РОБОТА №3. Географія галузей сфери обслуговування	21
 ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	27
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29

ВСТУП

У сучасному світовому господарстві відбуваються радикальні зміни у співвідношенні сфер матеріального виробництва і послуг, які називають революцією послуг. Ще донедавна послугам відводилась другорядна роль, пріоритет надавався виробничій сфері. Однак, на початку ХХІ ст. роль сфери послуг зросла. Частка населення, зайнятого у цій сфері, невідмінно зростає. Найбідніші країни мають примітивну сферу послуг, в якій зайнято менше 10-15% населення (Ефіопія – 13%, Нігер – 6%). У високорозвинених країнах у сфері послуг зайнято вже 65-75% населення і ця частка постійно збільшується. Послуги стали головним продуктом світової торгівлі. Розвинена сфера обслуговування – обов'язкова складова сучасного суспільства і важлива передумова його поступального розвитку. Без сфери обслуговування неможливий сам процес виробництва. Вона заощаджує витрати робочого часу населення на задоволення власних потреб і збільшує вільний час людей. Висока частка сфери обслуговування – ознака значного соціально-економічного розвитку регіону чи країни.

Метою курсу є надання студентам знань з суспільно-географічних досліджень сфери обслуговування та формування навичок практичної діяльності зі збору первинної інформації, її представлення та аналізу, визначення складових територіальної організації і рівня обслуговування населення послугами окремих галузей та рівня розвитку сфери обслуговування в цілому.

Завдання курсу:

- охарактеризувати сутність сфери обслуговування;
- дати характеристику територіальних систем послуг;
- розкрити особливості розвитку підсистем сфери обслуговування.

У результаті вивчення даного курсу студенти повинні

знати:

- наукові основи географії сфери обслуговування;
- закономірності, принципи та фактори територіального розвитку сфери обслуговування;
- особливості розвитку сфери обслуговування;

вміти:

- прогнозувати і планувати територіальний розвиток сфери обслуговування;
- аналізувати ринок послуг в Україні;
- робити аналіз регіонального ринку послуг.

ТЕМА 1. ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ГАЛУЗЬ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

1. *Предмет, завдання, функції сфери обслуговування.*
2. *Основні поняття, терміни та визначення географії сфери обслуговування.*
3. *Класифікація послуг.*
4. *Структура сфери обслуговування.*
5. *Фактори, що впливають на територіальну організацію сфери обслуговування.*

Географія сфери обслуговування – це галузь суспільної географії, що вивчає особливості територіальної організації та структуру сфери послуг у різних країнах, регіонах, містах.

Предметом географії сфери обслуговування є просторові (територіальні) аспекти її функціонування, тобто, особливості та закономірності територіальної організації галузей, які обслуговують населення та суспільство у цілому, надаючи необхідні для нормальної життєдіяльності послуги.

Функції сфери обслуговування:

- збільшення тривалості періоду працездатності у осіб старшого віку і зниження втрат робочого часу через тимчасову непрацездатність;
- забезпечення умов для відпочинку працівників, підвищення їх культурного рівня;
- скорочення виробництва предметів споживання промисловістю у результаті ремонту та оновлення одягу, взуття, товарів тривалого користування;
- збільшення абсолютної чисельності працівників у суспільному виробництві за рахунок вивільнення жінок з домашнього господарства;
- залучення населення у суспільне виробництво та збільшення його грошових доходів;
- регулювання природного і механічного руху населення.

Основні завдання, які стоять перед географією сфери обслуговування:

- виявлення існуючих територіальних відмінностей в рівнях і структурі споживання матеріальних благ і послуг та оцінка таких відмінностей на основі аналізу взаємодії матеріального виробництва і сфери обслуговування в країні та у регіональних господарських комплексах;
- прогнозування впливу перспективних змін у галузевій і територіальній структурі господарства країни і економічних районів на регіональні відмінності в рівні і структурі споживання матеріальних благ і послуг;
- визначення дії різних масштабів розвитку сфери обслуговування на галузеві і територіальні пропорції в матеріальному виробництві.

Важливою науковою проблемою географії сфери обслуговування є, насамперед, невпорядкованість та розбіжності понятійно-термінологічного апарату цієї галузі дослідження. У науковій літературі зустрічаються такі поняття як «соціальна сфера», «невиробнича сфера», «сфера послуг», «сфера обслуговування» та «соціальна інфраструктура».

У теперішній час термін «невиробнича сфера» вилучається з наукового вживання, замінюючись поняттям «соціальна сфера».

Соціальна сфера – це сукупність галузей, підприємств, організацій, безпосереднім чином пов'язаних і таких, що визначають спосіб і рівень життя людей, їх добробут, споживання.

Сфера послуг – це сукупність галузей економіки, що надають послуги. Сфера послуг – частина економіки, яка включає всі види комерційних послуг.

Соціальна інфраструктура — сукупність видів обслуговування (видів підприємств сфери обслуговування), що задовольняють особисті (фізіологічні, матеріальні, духовні) потреби населення.

Сфера обслуговування – цілісна складна динамічна суспільно-географічна система, для якої характерна компонентна, управлінська та територіальна структура, функціональне призначення яких спрямоване на задоволення матеріальних та духовних потреб населення.

Обслуговування – процес надання послуг, а *послуга* – корисна дія, спрямована на задоволення потреб населення.

Існує багато класифікацій послуг. Послуги можуть систематизуватися за своїм функціональним призначенням, за необхідністю, альтернативністю чи безальтернативністю, регулярністю попиту, індивідуальним, колективним або громадським їх споживанням. За вітчизняною класифікацією видів економічної діяльності КВЕД, що розроблена відповідно до Концепції системи національних рахунків (2011 р.) сектори економіки об'єднуються у певні види діяльності. Згідно КВЕД, сфера послуг в Україні включає 11 галузей (секції G-Q).

У науковій літературі існує багато класифікацій галузевої структури сфери обслуговування: Л.М. Меркушевої, В.М. Рутгайзера, В.В. Покшишевського, О.Г.Топчієва, О.І. Шаблія та ін. У різних авторів різна кількість послуг включена у сферу обслуговування.

Фактори, що впливають на розвиток сфери обслуговування: природні, демографічні (склад населення, природний та міграційний рух і т.д.), економічні (обсяг та структура доходів), характер розселення та транспортна освоєність території, досягнутий рівень обслуговування населення.

ТЕМА 2. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ. ВЛАСТИВОСТІ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

1. *Наукові підходи.*
2. *Системні властивості сфери обслуговування.*

Загальним для всіх розробок в області географії обслуговування є *антропогеографічний підхід*. Фундаторами цього напряму в українській географії були передусім С.Л. Рудницький та В.М. Кубійович, частково О.Т. Діброва. К.Г. Воблій та В.В. Садовський заклали основи *галузево-статистичного підходу*. М.М. Паламарчук, Ф.Д. Заставний, М.Д. Пістун є представниками *комплексно-територіального підходу*. Важливе значення при вивченні сфери пос-

луг мають *демографічний, економіко-географічний та історико-географічний підхід*. О.Г. Топчієв пропонує розглядати сферу послуг з позицій *соціального підходу*. *Соціологічний підхід* полягає у виявленні потреб населення у послугах. Протягом останніх десятиліть у географії все частіше застосовуються деякі ідеї *синергетичного підходу*. Останнім часом у природничих науках почав використовуватися *інформаційний підхід*. У сучасній суспільній географії найбільшого застосування набув *системний підхід*.

Сфера обслуговування характеризується такими *системними властивостями*: цілісність, інтегративність, керованість, складність, ієрархічність, різноманітність, емерджентність, еквіпотенційність, динамічність, функціональність, властивість розвитку, децентралізації, глобальної мети, єдності, зв'язності та модульності, взаємозалежність структури та зовнішнього середовища.

ТЕМА 3. ТЕОРІЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ МІСЦЬ: ПРИНЦИПИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

1. *Основні поняття теорії центральних місць.*
2. *Картографування територіальної організації сфери послуг.*

Теоретичні засади *територіальної організації сфери послуг* були закладені у 30-х роках XX ст. В. Кристаллером та А. Льошем. Вони першими розглядали сферу послуг як *систему центрів обслуговування різних рангів та їхніх зон обслуговування*. Результатом такого розгляду стала *теорія центральних місць* (ТЦМ).

Основні поняття ТЦМ: пороги послуг; радіуси послуг; центри обслуговування (центральні місця); ранги послуг; ранги центрів обслуговування (центральних місць); зони обслуговування; ієрархія центральних місць та їх зон обслуговування; просторова суперпозиція (накладання) зон обслуговування різних рангів.

Для того, щоб розробити картографічну схему (модель) територіальної організації сфери послуг на основі ТЦМ, *потрібно визначити*:

- 1) перелік послуг та їх систематику за галузями, видами й підвидами, масовістю — індивідуальністю, регулярністю споживання;
- 2) ієрархію центрів обслуговування — центральних місць, та перелік видів послуг, характерний для центрів обслуговування різних рангів;
- 3) пороги послуг різних видів за мінімальною кількістю клієнтів, що забезпечують ефективне (рентабельне) функціонування даної галузі та окремих її підприємств і закладів;
- 4) радіуси послуг різних видів за максимальною їх доступністю з урахуванням транспортних витрат населення;
- 5) зони обслуговування центрів різних рангів та їх просторову композицію (суперпозицію): зони центрів різних рангів повинні територіально накладатися так, щоб забезпечити доступність населення будь-якого населеного пункту до повного переліку послуг.

ТЕМА 4. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ

1. Територіальна організація сфери обслуговування у містах.
2. Територіальна організація сфери обслуговування у сільській місцевості.

Для територіальної організації сфери обслуговування важливим є такий показник, як частота попиту на послуги, яка обумовлена головним чином циклічністю життєдіяльності людини. За даним параметром виділяються *послуги*: повсякденні, періодичні (регулярні), епізодичні. Для перших двох принципово важлива близькість місця виробництва послуг до місця проживання або місця роботи споживача. Установи епізодичного користування (стаціонарні лікувальні установи, торгові установи з продажу дорогих предметів домашнього ужитку, автомашин і т.п.) не розміщуються у кожному сільському населеному пункті, а концентруються в основному в районних центрах. Ступінь розвиненості комплексу установ обслуговування в районному центрі багато у чому залежить від його статусу (місто, селище міського типу або село). Дрібні села мають лише окремі установи обслуговування, звичайно це магазин змішаної торгівлі, в якому продаються товари повсякденного попиту, фельдшерсько-акушерський пункт, клуб. Можливі 3 типи обслуговування: *стаціонарне* (люди їдуть за послугою), *пересувне* (постачальники послуг їдуть до людей) та *дистанційне* (пересилка товарів за замовленням населення засобами зв'язку).

Територіальна організація сфери послуг у великих містах і в сільській місцевості буде мати свої особливості. Нормативи послуг різних видів будуть різними для міст і сільської місцевості, для великих і малих міст, для різних планувальних частин міста. Так само диференційовані і принципи розміщення та територіальної організації обслуговування різних видів. У великих містах з дуже високою концентрацією населення ТЦМ надзвичайно «спресована» й «деформована». Центри обслуговування зосереджуються у громадсько-побутових центрах і осередках міста. Сільська місцевість значно різниться від міст за переліком послуг, радіусами їх реалізації, розмірами зон обслуговування. Так, наприклад, у містах загальноосвітні школи за нормативами мають 500-метровий радіус обслуговування, а в сільській місцевості — 3 км.

У вітчизняному містобудуванні послуги за періодичністю та масовістю попиту на них поділяли на три ступеня, і центри обслуговування відповідно групували за трьома рівнями — нижчим, середнім, вищим.

В існуючій науковій літературі виділяється декілька рівнів обслуговування — від невеликих сільських поселень з однією або декількома установами, що надають прості послуги (1-й рівень) до купних центрів, що, з кожним вищим рівнем, надають все більш широкий спектр диверсифікованих послуг, іноді кількість цих рівнів доходять до 9. У різних авторів кількість таких рівнів розвиненості сфери обслуговування різне.

ТЕМА 5. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

1. *Методика складання паспортів кластерів послуг.*
2. *Економіко-географічні методи порівняння регіональних рівнів розвитку сфери обслуговування.*
3. *Дослідження функціонально-компонентної структури сфери обслуговування.*

Кластери послуг – це стандартні (оптимальні) набори послуг для того чи іншого центра обслуговування залежно від рангу центра.

Для центрів обслуговування різних рангів необхідно встановити типовий перелік (набір) послуг — своєрідний *кластер послуг*, який формується під дією таких чинників: людність населення; його адміністративний статус; функціональний тип поселень (за галузями спеціалізації); місце і роль поселення у системі розселення; ранг поселень у системі обслуговування; зона обслуговування, її радіус, площа, населення; перелік видів обслуговування та послуг, що їх надає дане поселення як центр обслуговування.

В основі створення паспортів кластерів послуг центрів обслуговування визначених рангів лежить принцип побудови та призначення їх в якості інструментарію для систематизації та групування інформації щодо видів економічної діяльності з виробництва послуг у стандартний формат, який дає змогу обробляти та аналізувати значні обсяги інформації, а також вільно порівнювати дані національної і світової статистики. За основу береться Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД), а види економічної діяльності з виробництва послуг розглядаються у відповідності та безпосередній прив'язці до ієрархії центрів обслуговування.

Економіко-географічні методи порівняння регіональних рівнів розвитку сфери обслуговування. Існує ряд показників, що кількісно відображають окремі особливості економіко-географічної ситуації в районах щодо сфери обслуговування. Кількість показників по кожному фактору має бути невелика. Можна використовувати такі показники:

➤ для оцінки природних умов: кількість днів з екстремальними погодними умовами, що порушують функціонування пересувного обслуговування населення; сейсмічність (у балах) і т. д.;

➤ для оцінки національних і демографічних особливостей: питома вага осіб окремих національностей; питома вага жінок у загальній чисельності зайнятих у господарстві, в тому числі в сфері обслуговування; народжуваність; питома вага населення у віці 20-39 років тощо.

Для оцінки економічних особливостей пропонується розрізняти дві групи показників:

➤ за характеристикою загальних рівнів економічного розвитку районів і спеціалізації їх господарства (капітальні вкладення в господарство у розрахунку на одного мешканця; кількість зайнятих у господарстві на 1000 жителів, у тому числі в промисловості; кількість місць у постійних і сезонних установах відпочинку в розрахунку на 1000 жителів);

➤ за характеристикою особливостей розселення (питома вага населення, що проживає в столичній агломерації; питома вага сільськогосподарського населення, що проживає в районному центрі; питома вага населення, що проживає в населених пунктах з кількістю жителів менше 200 осіб; кількість поселень міського типу і сільрад на 1000 км² території; протяжність залізничних і автомобільних доріг на 100 км² території та в розрахунку на 1000 сільських жителів).

Наведені показники загального рівня економічного розвитку та розселення дозволяють пояснювати відмінності, що склалися в рівнях розвитку як окремих галузей, так і сфери обслуговування в цілому.

Для характеристики рівня розвитку галузей сфери обслуговування можуть використовуватися *прості* та *інтегральні показники*. Прикладом простих показників є показник рівня забезпеченості певною послугою: кількість лікарняних ліжок на 10000 осіб, товарообіг на душу населення, кількість книг в бібліотеках на 1 особу тощо. Ці показники широко застосовуються під час порівняння територіальних одиниць щодо розвитку однієї галузі за одним показником.

Для того щоб визначити інтегральний рівень розвитку сфери обслуговування у районі (чи регіоні в цілому), розраховані для кожної галузі прості показники підсумовуються з метою обчислення інтегрального показника і порівняння його з базисним рівнем:

$$P_i = \frac{\sum_i^m O_i^m}{n} \quad (1),$$

де P_i – інтегральний рівень розвитку сфери обслуговування в районі; O_i^m – забезпеченість населення i -го району зазначеною послугою m ; n – кількість простих показників, що характеризують послугу m . Базисним рівнем може вважатися нормативний, середній (загальнообласний) або еталонний показник.

Унаслідок великої кількості простих показників, інтегральний показник рівня обслуговування здатний приховувати нерозвиненість окремих галузей сфери обслуговування, оскільки може відбуватися псевдокомпенсація через високі рівні розвитку інших галузей. Тому під час розрахунку інтегрального рівня підсумовуються індекси від 0 до 100% (або від 0 до 1). Тобто для кожної галузі вводиться верхнє граничне значення, яке дорівнює базисному рівню (або у простішому варіанті – максимальному значенню показника даного виду діяльності). Інтегральний рівень розвитку сфери обслуговування розраховується по містах обласного підпорядкування і районах, тобто по тих адміністративно-територіальних одиницях, по яких ведеться статистична звітність.

Типологічні дослідження, що здійснюються в суспільній географії, вдало доповнює використання методу картографування, який допомагає наочно представити виділені типи територій, їх розташування у межах регіону, що вивчається. Для картографування інтегрального рівня розвитку сфери обслуговування слід встановити співвідношення стану обслуговування населення між різними адміністративними районами області. Для цього ранжують райони за зростанням або зменшенням деяких приведених (нормованих) показників розвитку. У якості таких показників використовують індекси, які дозволяють зводити до

одного масштабу різні за абсолютними значеннями величини, що значно полегшує їх аналіз.

Отримані індекси мають однаковий інтервал існування (від 0 до 1) незалежно від вихідних абсолютних значень показників. В узагальненому вигляді формула для обчислення індексів має наступний вигляд:

$$I_j = \frac{X_{i,j} - X_{\min,j}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}}, \quad (2),$$

де I_j – індекс j -того показника;

X_{ij} – поточне значення j -того показника;

$X_{\max,j}$ – найбільше значення j -того показника у ряду спостережень;

$X_{\min,j}$ – найменше значення j -того показника у ряду спостережень.

У формулі індекси i, j символізують відповідно номер даного вибіркового елемента у варіаційному ряду і номер даного показника у масиві вихідних даних.

З наступної формули 2, що найвищі значення індексів відповідають найвищим значенням вихідних показників. Якщо порівнювати вибіркові елементи за індексами, то їх можна впорядкувати (ранжувати) за зростанням або зменшенням індексів. Відносно вихідних показників, які мають позитивний зміст, таке ранжування має однозначне тлумачення. Показники, які відображають негативне явище (наприклад, частка населених пунктів, що не мають закладів зв'язку, автобусного сполучення, магазину тощо.), для використання у ранжуванні повинні мати обернені значення, інакше кажучи, найвищому вихідному показнику повинен відповідати найменший індекс. Тому індекси для «негативних» показників обчислюються за формулою:

$$I_j = 1 - \frac{X_{i,j} - X_{\min,j}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}}, \quad (3).$$

Значення індексів можна коректно використовувати тільки для впорядкування регіонів, оскільки вони розраховуються за вибірковими даними.

Для порівняння районів за галузями сфери обслуговування застосовують галузевий рейтинг, під яким розуміють місце адміністративного району у ранжованому ряду показників розвитку того чи іншого сегменту сфери обслуговування. Одночасно визначається співвідношення місця у галузевому рейтингу із середньообласним показником.

Для детального дослідження сфери послуг регіону використовують індекс територіальної концентрації закладів обслуговування, що дозволяє оцінити насиченість ними різних районів області. Його розрахунок здійснюється за формулою:

$$I_{mk} = \frac{p \cdot S}{P \cdot s}, \quad (4),$$

де I_{mk} – індекс територіальної концентрації, p – кількість закладів обслуговування у районі; P – кількість закладів обслуговування в області; s – площа території району; S – площа території області.

Значення I_{mk} менше одиниці свідчить про низьку концентрацію досліджуваного показника у певному районі; якщо показник близький до одиниці – можемо говорити про оптимальне розташування закладів обслуговування; вище одиниці – про високу насиченість.

При розрахунку рівня регіонального розвитку сфери послуг регіону використовують метод розрахунку регіонального показника розвитку сфери послуг. Розрахунок виконується за наступним алгоритмом:

1. Визначення середнього значення кожного з вихідних показників. У даному випадку за стандарт приймається середньоукраїнський рівень показників.

2. Знаходження стандартизованих показників за всією статистичною сукупністю.

3. Визначення узагальнених показників регіонального розвитку сфери послуг.

4. Визначення регіональних показників областей.

Вихідними для регіонального аналізу розвитку сфери послуг прийняті наступні показники: X_1 - обсяг реалізованих послуг, млн. грн.; X_2 - обсяг послуг, реалізованих населенню, млн. грн.; X_3 - обсяги експорту послуг, тис. дол.; X_4 - обсяги імпорту послуг, тис. дол.; X_5 - грошові витрати населення, млн. грн.; X_6 - індекси реальної заробітної плати.

Порядок розрахунку рівня розвитку сфери послуг регіону здійснюється в такій послідовності:

1. Визначається середнє значення кожного з показників. Воно розраховується як сукупність абсолютних значень показників кожного з регіонів стосовно їхньої кількості.

$$C_j = \frac{X_{1j} + X_{2j} + \dots + X_{ij} + \dots + X_{mj}}{m}, \quad (5),$$

де C_j - середнє значення j -го показника; X_{Ij} - значення j -го показника в I -му регіоні; m - кількість регіонів.

2. Стандартизований показник визначається як відношення кожного з показників до його середнього значення.

$$Z_{ij} = X_{ij} / C_j. \quad (6).$$

3. Узагальнений показник визначається як сума всіх стандартизованих показників у i -му регіоні

$$F_i = Z_{i1} + Z_{i2} + \dots + Z_{ij} + \dots + Z_{in}. \quad (7).$$

4. Регіональний показник визначається як відношення узагальненого показника регіону до кількості стандартизованих показників

$$P_i = F_i / n, \quad (8),$$

де P_i - значення регіонального показника в i -му регіоні.

Для встановлення відповідності закладів обслуговування до наявної поселенської мережі регіону використовують коефіцієнт соціальної щільності мережі закладів обслуговування:

$$C_{30} = \frac{30}{НП}, \quad (9),$$

де C_{30} - соціальна щільність мережі закладів обслуговування населення; 30 - заклади обслуговування; НП - населені пункти.

Крім вищеперерахованих методик в арсеналі суспільної географії є багато різних методів, які можна використовувати при дослідженні сфери обслуговування населення.

ТЕМА 6. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

1. Соціально-культурне обслуговування як підсистема сфери обслуговування.
2. Територіальна організація соціально-культурного обслуговування.

Географія культури – галузь суспільної географії, що вивчає територіальну диференціацію культури та окремих її компонентів (таких як спосіб життя і традиції населення, елементи матеріальної і духовної культури тощо).

Культура – сукупність матеріального і духовного надбання людських спільнот, нагромадженого, закріпленого і збагаченого упродовж історії, що передається від покоління до покоління і включає всі види мистецтва, культурні цінності, гуманітарну науку, освіту та відображає рівень розвитку цих спільнот (етносів, націй).

Під *територіальною організацією соціально-культурного обслуговування* розуміється закономірний науково-обґрунтований процес розміщення організацій, підприємств, установ та закладів культури, формування та функціонування їх просторових асоціацій та системних утворень, об'єднаних в одне ціле комплексом різнопланових зв'язків, у тісній взаємодії з територіальними системами розселення і виробництва.

Виділяють різні за ієрархією територіальні компоненти структури соціально-культурного обслуговування: елементарні, низові, внутрішньорайонні, районні, міжрайонні та обласні. Вищі територіальні компоненти складаються з елементів нижчих таксономічних рівнів.

Найнижчий рівень територіальної структури – *елементарний* – наявність культурних закладів в певному типі населеному пункті (селі). Як правило, це населені пункти, в яких функціонує клуб чи бібліотека. Якість культурно-освітнього обслуговування в таких населених пунктах має елементарний характер.

Низовий – територіальне поєднання компонентів підсистеми соціально-культурного обслуговування в сільських населених пунктах, які є організуючими в низових системах розселення. Наприклад, функціонування бібліотеки, клубу, музею.

Внутрішньорайонний – територіальне поєднання складників підсистеми в межах частини адміністративного району, в якому представлені будинки культури, музеї, бібліотеки. Має достатньо високий рівень соціально-культурних послуг.

Районний – це значне територіальне зосередження компонентів підсистеми соціально-культурного обслуговування, в якому розміщені різні види, типи та мережа закладів культури й обслуговуючих підприємств, що формують певний тип соціально-культурного середовища на території адміністративного району.

Міжрайонний – це розосередження культурних закладів у межах територіальних поєднань адміністративних районів. Він виконує міжрайонну функцію в системі розселення. Як правило, в таких елементах функціонують значні культурні установи.

Обласний – це зосередження соціально-культурних закладів на території області, які взаємозв’язані між собою різними видами зв’язків і відношень. Вони охоплюють всі ієрархічні соціально-культурні системи в межах обласного регіону і формуються на основі обласної системи розселення.

Територіальні елементи соціального комплексу області разом з відповідними зонами соціально-культурного обслуговування утворюють територіальні системи соціально-культурного обслуговування різних ієрархічних рангів – локальні (елементарні, кущові, районні, внутрішньообласні, окружні), регіональні (обласні, міжобласні), національні.

1. На території кожної сільської, селищної, міської ради має функціонувати як мінімум один (базовий) клубний заклад. Кількість місць у ньому визначається відповідно до сумарної чисельності населення всіх населених пунктів, що знаходяться на території ради, та наведеного нормативу.

Нормативи забезпечення населення клубними закладами

<i>Чисельність жителів</i>	<i>Кількість місць</i>
до 500	100 – 150
від 500 до 1 тис.	150 – 200
<i>Кількість місць на 1 тис. жителів</i>	
від 1 тис. до 3 тис.	150
від 3 тис. до 10 тис.	100
від 10 тис. до 20 тис.	70
від 20 тис. до 50 тис.	50
від 50 тис. до 100 тис.	30
від 100 тис. до 250 тис.	25
від 250 тис. до 500 тис.	20
понад 500 тис.	15

2. У населених пунктах з кількістю жителів до 200 осіб запроваджується культурне обслуговування жителів базовим або найближчим клубним закладом.

3. У населених пунктах з кількістю жителів понад 200 осіб, розташованих далі ніж 5 кілометрів від базового (найближчого) клубного закладу, має діяти свій клубний заклад.

4. У кожному районі діє районний будинок культури з методичною службою.

5. У кожному обласному центрі функціонує обласний центр (будинок) народної творчості як науково-дослідний, координаційний, методичний центр або інший клубний заклад з аналогічними функціями.

6. До закладів культури клубного типу належать сільські, селищні, міські, районні, обласні будинки і палаци культури, клуби, народні доми, клуби технічної та художньої творчості, клуби-бібліотеки, центри дозвілля, клуби-кафе, культурно-спортивні центри тощо.

7. Ці нормативи запроваджуються як орієнтовний напрям організації системи культурного обслуговування населення міст, селищ, сіл та не обмежують ініціативи місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Нормативи бібліотечного обслуговування:

1. У населених пунктах з кількістю жителів до 500 осіб за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування бібліотечне обслуговування насе-

лення здійснюється загальнодоступною бібліотекою або за допомогою нестационарних форм обслуговування (бібліотечний пункт, пересувна бібліотека). У населених пунктах з кількістю жителів від 500 осіб до 3 тис. осіб повинна діяти як мінімум одна загальнодоступна бібліотека на території сільської (селищної) ради; у населених пунктах з числом жителів понад 3 тис. осіб – одна бібліотека на 3-5 тис. осіб.

Кількість міських бібліотек визначається щільністю населення та поверховістю забудови:

1. у житлових районах з багатоповерховою забудовою (8 і більше поверхів) – одна бібліотека на 30 і більше тис. осіб, із середньоповерховою забудовою (4-5 поверхів) – одна бібліотека на 15-20 тис. осіб;

2. у житлових районах з малоповерховою забудовою (1-3 поверхи) – одна бібліотека на 5-8 тис. осіб.

Для обслуговування дітей та юнацтва у містах з населенням до 75 тис. жителів – повинна бути як мінімум одна бібліотека для дітей, з населенням 75 тис. жителів і більше – одна бібліотека для дітей на 8-12 шкіл, у містах з районним поділом по одній бібліотеці для дітей у кожному адміністративному районі. У кожному обласному центрі функціонує обласна бібліотека для дітей як науково-дослідний, інформаційний, консультативний центр з питань культурного розвитку дітей, у містах Києві та Севастополі – центральні міські бібліотеки для дітей з такими ж функціями.

4. Для обслуговування юнацтва у містах з населенням від 500 тис. жителів створюються юнацькі бібліотеки. В містах, що є обласними центрами – обласні бібліотеки для юнацтва як науково-дослідні, інформаційні, культурно-просвітницькі центри.

5. У кожному обласному центрі функціонує обласна універсальна наукова бібліотека, яка є головним закладом у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування населення, науково-дослідним, методичним, координаційним центром для бібліотек усіх систем і відомств області, центральним обласним книгосховищем, обласним депозитарієм краєзнавчої літератури, центром книгообміну та міжбібліотечного абонементу, у містах Києві та Севастополі – центральні міські бібліотеки.

Для дослідження компонентної структури соціально-культурного обслуговування використовуються наступні показники:

1. забезпеченість бібліотечними закладами (на 1000 осіб);
2. забезпеченість бібліотечним фондом, примірників (на 1000 осіб);
3. забезпеченість закладами клубного типу (на 1000 осіб);
4. забезпеченість місцями у закладах клубного типу (на 1000 осіб);
5. частка населених пунктів, що не мають клубів, будинків культури, %;
6. частка населених пунктів, що не мають бібліотек %;
7. частка населених пунктів, що не мають кіноустановок, %;
8. частка населених пунктів, що не мають жодних закладів та пересувного обслуговування, %.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

ТЕМА 1. Географія сфери обслуговування як наука. Об'єкт та предмет вивчення.

1. Охарактеризуйте головні особливості географії сфери обслуговування. Які функції виконує сфера послуг?
2. Які існують класифікації послуг. За якими особливостями їх систематизують?
3. Яке місце займає сфера послуг в економіці країни? Порівняйте сферу послуг в Україні та світі.
4. Охарактеризуйте сучасну КВЕД в Україні. Які види послуг відносяться до первинного, вторинного та третинного секторів економіки.
5. Поясніть розбіжності в науковій термінології. Розкрийте суть понять «соціальна сфера», «сфера послуг», «сфера обслуговування», «соціальна інфраструктура». У чому їх відмінності?
6. Як визначали місце сфери послуг у господарському комплексі російські географи (О. Алексєєв, С. Ковальов, О. Ткаченко)?
7. Проаналізуйте підходи щодо класифікації сфери обслуговування. У чому їх відмінності. Яка класифікація, на вашу думку, найбільш прийнятна. Чому?
8. Обґрунтуйте, чому рівень розвитку сфери обслуговування вважають одним з головних показників якості життя?
9. Які існують наукові підходи до вивчення сфери обслуговування.
10. Охарактеризуйте системні принципи та властивості сфери послуг.

ТЕМА 2. Теоретичні засади територіальної організації сфери обслуговування.

1. Хто розробив ТЦМ? У чому полягає її зміст? Проаналізуйте основні поняття ТЦМ.
2. За якими ознаками ранжують послуги?
3. Проаналізуйте ієрархію центрів обслуговування В.Кристалера.
4. Що таке просторова суперпозиція зон обслуговування центрів різних рангів? Поясніть феномен гексагональної (шестикутної) форми зон обслуговування в теоретичних моделях ТЦМ.
5. Поясніть загальні принципи територіальної організації сфери послуг за співвідношенням розмірів поселень-центрів обслуговування, переліку послуг різних рангів у них та розмірів зон обслуговування.
6. Як розробляють картографічну модель (схему) територіальної організації сфери послуг на основі ТЦМ?
7. Охарактеризуйте відмінності у територіальній організації мережі обслуговування у сільській місцевості та великих містах.
8. Як поділяли послуги за їх періодичністю та регулярністю у вітчизняному містобудуванні?
9. Проаналізуйте триступінчасту територіальну організацію сфери послуг у сільській місцевості, що діяла у районному плануванні радянського часу.
10. Опишіть дев'ятиступінчасту ієрархію центрів обслуговування сфери послуг радянського часу, розроблену С.О. Ковальовим. На її основі розробіть ієрархію центрів обслуговування для України на прикладі своєї області.

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Практична робота №1. Рівень розвитку сфери послуг в Україні

Завдання 1. 1. Проаналізуйте карти Комплексного атласу України [9] у розрізі областей на ст. 84-93 та выпишіть забезпеченість видами обслуговування у таблицю 1:

- транспортною мережею (с. 85);
- домашніми телефонними апаратами на 100 сімей;
- кількістю телефонних апаратів загального користування;
- покриття території областей мобільним зв'язком (с. 86);
- обсяги роздрібного товарообігу (у сільській місцевості та містах);
- роздрібний товарообіг на одну особу (с. 87);
- частка населення, що має вищу освіту (с. 89);
- кількість студентів у ВНЗ I-IV р.а. на 100 000 жителів;
- кількість професійних театрів та музеїв;
- відвідування театрів та музеїв;
- відвідування концертних організацій;
- бібліотечний фонд на 100 жителів;
- кількість бібліотек (с. 91);
- кількість ліжок у санаторно-курортних закладах;
- обсяг туристичних послуг, наданих у розрахунку на одного працівника туристичної галузі;
- обсяг туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності (с. 92);
- кількість лікарів;
- кількість лікарняних закладів;
- кількість населення на одного лікаря;
- кількість населення на одне лікарняне ліжко (с. 93).

3. Проранжуйте області України за зростанням або зменшенням приведених показників розвитку сфери послуг, використовуючи методику, наведену на ст. 11-12.

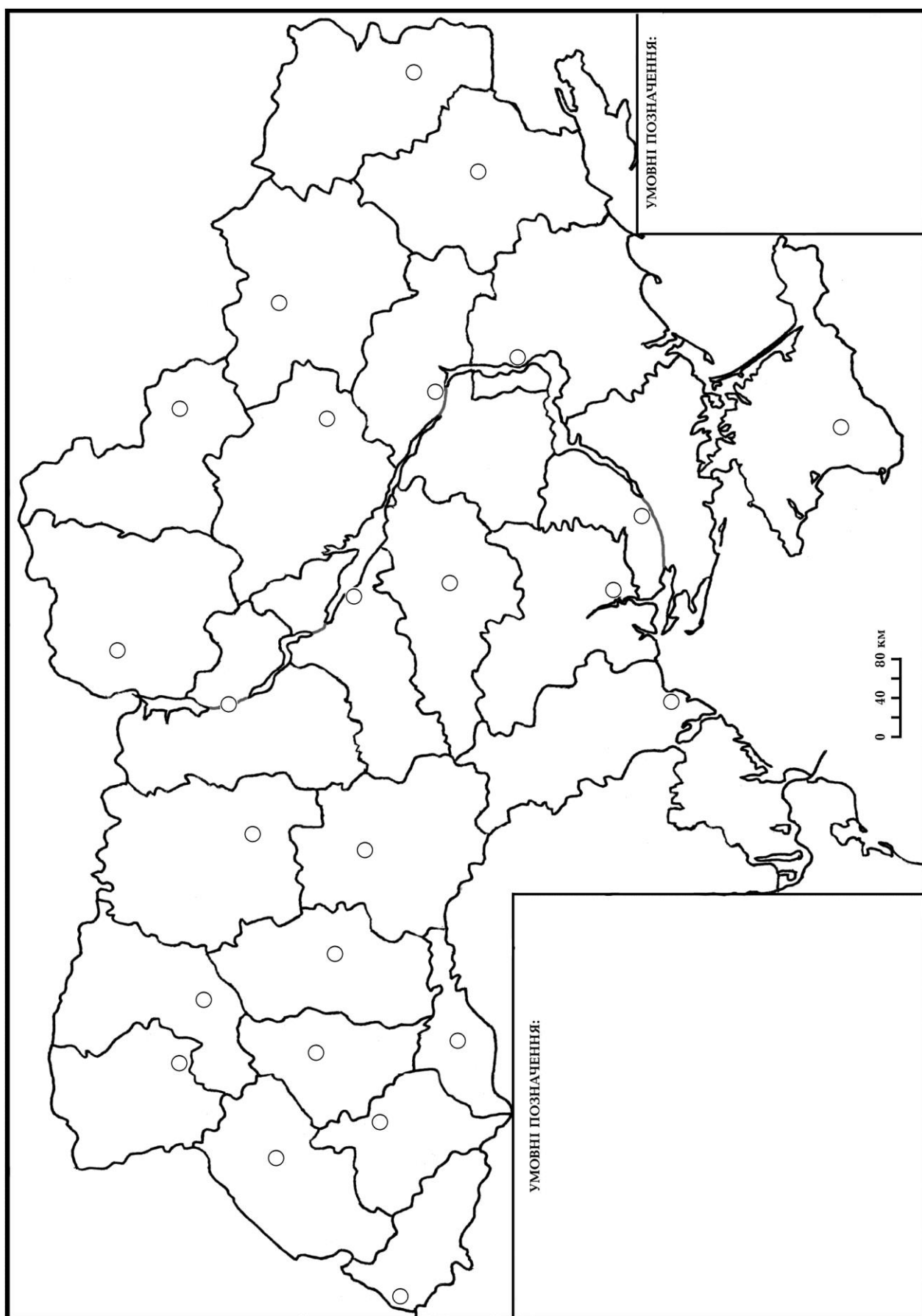
4. За сумою отриманих рангів виділіть три типи областей за рівнем розвитку сфери послуг (високий, середній та низький). Нанесіть на контурну карту України виділені типи областей та проаналізуйте їх. Встановіть відмінності у рівні розвитку.

5. Обґрунтуйте шляхи вдосконалення розвитку сфери послуг для виділених типів областей.

Таблиця 1

Рівень розвитку сфери послуг в Україні

№	Назва області	Забезпеченість транспортною мережею		Забезпеченість домашніми телефонними апаратами на 100 сімей		Забезпеченість кількістю телефонних апаратів загального користування		Локриття території област'ю мобільним зв'язком		Обсяг роздрібного товарообігу у сільській місцевості		Обсяг роздрібного товарообігу у містах		Роздрібний товарообіг на 1 особу		Частка населення, що має вищу освіту		Кількість студентів у ВНЗ I-IV р.а. на 100 000 жителів		Кількість театрів та музеїв		Відвідування театрів та музеїв		Відвідування концертних організацій		Бібліотечний фонд на 100 жителів		Кількість бібліотек		Кількість ліжок у санаторно-курортних закладах		Ранг		Обсяг туристичних послуг, наданих у розрахунок на одного працівника туристичної галузі		Обсяг туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності		Кількість лікарняних закладів		Кількість лікарів		Кількість населення на одного лікаря		Ранг		Ранг		Сума рангів																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		
		Ранг	Забезпеченість	Ранг	Забезпеченість	Ранг	Забезпеченість	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг	Обсяг	Ранг

Завдання 2. Проаналізуйте дані табл. 2. та охарактеризуйте зміни в обсязі надання послуг населенню. Кількість яких послуг зросла порівняно з 2009 р. Які можна зробити висновки на основі аналізу таблиці?

Таблиця 2

Обсяг послуг, реалізованих населенню (%)

	2009	2010
Загальний обсяг послуг, реалізованих населенню	24	23,2
Послуги пошти та зв'язку	32,5	30
Проведення операцій з нерухомим майном	10,9	11,2
Послуги охорони здоров'я	5,9	6,3
Послуги освіти	5,2	5
Послуги у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	5,2	4,3
Послуги готелів	3,3	3,7

Завдання 3. Проаналізуйте табл. 3. Спираючись на її дані, проведіть групування регіонів України за часткою послуг, реалізованих населенню. Нанесіть групування районів на контурну карту.

Таблиця 3

Обсяги послуг, наданих населенню, за регіонами

	Обсяг послуг, реалізованих населенню, млн.грн.			Частка послуг, реалізованих населенню у загальному обсязі реалізованих послуг, %			Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.		
	2002	2009	2010	2002	2009	2010	2002	2009	2010
Україна	13589,6	53920,3	59660,04	28,9	24,0	23,2	282	1171	1301
АР Крим	932,5	3120,9	3594,0	39,8	41,2	41,3	456	1569	1808
Вінницька	200,7	793,8	853,1	25,1	21,9	21,3	114	480	518
Волинська	189,7	560,4	583,8	47,5	28,4	27,7	179	541	563
Дніпропетровська	955,6	2952,2	3388,8	32,1	26,5	24,6	269	877	1013
Донецька	932,8	3144,2	3280,3	29,9	23,3	20,8	194	701	737
Житомирська	171,6	592,9	601,3	43,2	25,8	25,0	124	460	469
Закарпатська	148,4	526,4	559,7	30,1	24,9	24,6	118	423	449
Запорізька	530,0	1459,1	1556,5	45,0	36,2	31,2	276	803	862
Івано-Франківська	165,0	647,1	697,5	24,0	28,8	29,8	117	469	505
Київська	226,9	1285,3	1399,2	27,6	17,3	17,8	125	745	814
Кіровоградська	156,2	487,1	505,7	23,6	18,3	17,6	139	476	499
Луганська	326,1	1066,4	1128,7	30,4	32,5	31,4	129	459	490
Львівська	811,2	2536,8	2445,0	29,1	25,2	21,5	310	994	960
Миколаївська	249,3	726,9	764,2	23,7	14,0	12,6	198	609	644
Одеська	892,5	2917,5	3024,9	16,8	13,6	13,6	363	1220	1266
Полтавська	263,8	867,7	903,8	35,7	29,1	30,2	163	576	605
Рівненська	179,9	534,8	584,5	29,9	23,3	22,7	154	464	507
Сумська	208,1	654,9	711,6	45,4	35,9	39,6	161	556	610
Тернопільська	137,4	424,2	432,3	42,4	31,2	30,4	121	389	398
Харківська	1033,0	2850,8	3061,0	47,6	31,2	30,9	356	1027	1108
Херсонська	188,6	612,3	631,8	24,6	24,4	24,6	162	559	579
Хмельницька	219,7	557,1	585,8	48,0	34,8	33,4	154	416	440
Черкаська	213,7	802,6	840,0	32,3	26,4	25,6	153	618	651
Чернівецька	168,9	444,5	459,3	43,1	36,1	36,2	184	492	508
Чернігівська	149,6	540,0	565,4	35,8	24,6	23,9	121	484	512
м. Київ	2972,8	18971,3	21525,9	31,1	24,2	23,6	1136	6836	7709
м. Севастополь	134,9	396,3	539,1	35,8	23,7	26,3	377	1110	1509

Практична робота №2.

Територіальна організація сфери обслуговування

Завдання 1. Розробіть ієрархію центрів обслуговування для свого регіону. Проаналізуйте наявність видів обслуговування в виділених центрах. Нанесіть на контурну карту центри обслуговування різних рангів. Які на вашу думку, варто послуги розвивати в тих чи інших центрах обслуговування? Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання 2. Розробити паспорти кластерів послуг для центрів обслуговування своєї області користуючись наведеною нижче методикою.

Методика складання паспортів кластерів послуг включає декілька етапів:

1. Сформуванню первинну базу даних шляхом фіксації наявних у центрах обслуговування видів діяльності по виробництву послуг.

2. Встановити людність поселення та його тип за класифікацією поселень за людністю, з'ясувати адміністративний статус, наявність представницьких органів місцевого самоврядування та функціональний тип населеного пункту; на основі цих даних визначити попередній ранг центра обслуговування.

3. Використовуючи КВЕД, розроблені паспорти кластерів послуг та сформовану первинну базу даних, з'ясувати наявність або відсутність послуг, характерних для кластера послуг даного рангу центра обслуговування, у досліджуваному центрі, уточнити правильність визначення рангу центра обслуговування.

4. Відповідно до конкретної ситуації, внести зміни до кластера послуг (доповнити або видалити певні види послуг).

5. Проаналізувати ступінь сформованості кластера послуг центра обслуговування.

6. Розробити рекомендації щодо вдосконалення структури кластера послуг досліджуваного центра обслуговування.

Практична робота №3

Географія галузей сфери обслуговування

Завдання 1. Проаналізуйте табл. 4. Побудуйте стовпчикову діаграму зменшення кількості дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів. Обчисліть у скільки разів впродовж 1990-2010 рр. зменшилась чисельність освітніх закладів в Україні. Поясніть причини зменшення кількості закладів.

Проаналізуйте, які зміни відбулися у структурі вищої освіти в Україні за 1990-2010 р. У скільки разів збільшилось кількість ВНЗ III-IV р.а. Спробуйте пояснити, які чинники зумовили зростання кількості ВНЗ III-IV р.а. та зменшення кількості ВНЗ I-II р.а.

Побудуйте графіки, що показує динаміку розвитку вищої освіти в Україні протягом 1990-2010 рр.

Таблиця 4

Освітні заклади України

	Кількість дошкільних закладів, тис.	Кількість ЗНЗ, тис.	Кількість ПТНЗ	Кількість ВНЗ I-II р.а.	Кількість ВНЗ III-IV р.а.
1990	24,5	21,8	1246	742	149
1991	24,4	21,9	1251	754	156
1992	23,8	22,0	1255	753	158
1993	23,2	22,1	1185	754	159
1994	22,3	22,3	1177	778	232
1995	21,4	22,3	1179	782	255
1996	20,2	22,2	1156	790	274
1997	18,4	22,1	1003	660	280
1998	17,6	22,1	995	653	298
1999	17,2	22,2	980	658	313
2000	16,3	22,2	970	664	315
2001	15,7	22,2	965	665	318
2002	15,3	22,1	962	667	330
2003	15,0	21,9	953	670	339
2004	14,9	21,7	1011	619	347
2005	15,1	21,6	1023	606	345
2006	15,1	21,4	1021	570	350
2007	15,3	21,2	1022	553	351
2008	15,4	21,0	1018	528	353
2009	15,5	20,6	975	511	350
2010	15,6	20,3	976	505	349
2011	15,3	19,9	976	501	345

Завдання 2. Проаналізуйте дані табл. 5. Охарактеризуйте регіональні відмінності у рівні забезпеченості населення загальноосвітніми навчальними закладами.

Користуючись даними додатку 1 та табл. 5 розрахуйте індекс територіальної концентрації загальноосвітніх навчальних закладів у 2010/11 н.р. Проведіть групування адміністративних одиниць за цим показником та нанесіть групи областей на контурну карту України.

Таблиця 5

Кількість загальноосвітніх навчальних закладів

Область	1995/96	2000/01	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
АР Крим	625	645	632	626	621	615	609
Вінницька	1116	1072	1040	1025	1012	994	976
Волинська	866	832	816	802	794	791	787
Дніпропетровська	1098	1113	1094	1074	1065	1054	1044
Донецька	1325	1318	1235	1210	1194	1174	1151
Житомирська	967	950	903	874	864	860	844
Закарпатська	734	722	716	714	711	708	693
Запорізька	690	698	677	668	651	647	639
Івано-Франківська	762	772	772	770	763	761	761
Київська	821	813	809	800	792	784	781
Кіровоградська	647	631	617	603	596	582	576
Луганська	851	843	793	764	749	742	732
Львівська	1457	1479	1487	1480	1469	1454	1440

Миколаївська	684	672	651	634	623	600	592
Одеська	944	975	975	969	969	967	950
Полтавська	1009	962	870	834	820	801	786
Рівненська	791	796	750	729	724	711	707
Сумська	712	704	658	646	622	608	592
Тернопільська	913	925	920	904	903	895	889
Харківська	1015	1007	984	966	949	919	917
Херсонська	588	581	575	570	568	517	509
Хмельницька	1099	1103	1075	1054	1033	960	926
Черкаська	724	719	699	699	699	688	679
Чернівецька	455	462	454	455	451	450	447
Чернігівська	891	843	778	735	719	689	674
Київ	398	497	534	535	534	531	525
Севастополь	73	76	75	74	74	74	74

Завдання 3. Проаналізуйте дані табл. 6. Охарактеризуйте регіональні відмінності у рівні забезпеченості населення медичним обслуговуванням. Розрахуйте інтегральний рівень розвитку медичного обслуговування. Виділіть групи областей за високим, середнім та низьким рівнем. Дайте характеристики цим групам. Нанесіть на контурну карту групи областей.

Таблиця 6

Забезпеченість населення лікарями, середнім медичним персоналом
і лікарняними ліжками

на 10 тис. осіб

Регіони України	Лікарі			Середній медичний персонал			Лікарняні ліжка		
	1990	2000	2010	1990	2000	2010	1990	2000	2010
Україна	44,0	46,2	49,3	117,5	110,3	102,4	135,5	95,0	94,0
АР Крим	60,8	53,3	52,3	129,7	111,5	102,9	124,3	92,9	88,0
Вінницька	40,4	46,6	49,5	121,3	114,4	107,7	148,2	90,2	87,8
Волинська	36,1	39,6	38,7	130,2	112,5	109,1	137,5	84,2	83,3
Дніпропетровська	43,9	47,7	49,2	116,3	107,0	96,6	140,3	109,9	106,0
Донецька	44,5	46,0	44,7	126,5	113,1	94,0	139,2	90,9	87,1
Житомирська	32,9	38,5	38,9	112,0	116,4	112,1	138,8	80,9	79,6
Закарпатська	39,2	40,6	42,0	103,0	103,1	92,2	117,6	84,4	80,7
Запорізька	43,6	48,3	47,9	112,2	111,4	100,6	140,7	105,2	92,8
Івано-Франківська	42,7	45,6	59,5	115,2	107,6	109,9	128,1	88,6	90,6
Київська	31,2	33,4	42,2	101,5	102,2	93,6	123,8	85,6	87,8
Кіровоградська	38,7	35,3	36,2	127,5	112,7	106,0	146,6	96,3	97,5
Луганська	38,4	41,2	43,8	118,4	102,1	98,9	142,5	99,1	105,3
Львівська	49,0	51,9	59,5	104,8	113,8	112,8	124,9	96,3	97,9
Миколаївська	34,3	36,0	36,8	102,7	95,9	85,3	133,6	86,7	85,9
Одеська	51,8	48,0	49,0	119,5	100,5	94,4	133,7	91,7	94,1
Полтавська	38,5	46,9	48,9	109,8	116,9	102,5	137,0	87,2	90,6
Рівненська	31,9	38,9	41,6	110,8	112,3	115,7	135,1	87,7	91,3
Сумська	32,1	36,7	39,6	113,9	110,5	109,7	140,4	90,8	96,7
Тернопільська	43,7	47,0	52,1	117,3	109,0	112,4	132,5	93,0	91,1
Харківська	49,5	52,0	58,0	112,2	110,7	96,4	133,5	99,4	92,0
Херсонська	35,9	34,9	35,7	124,1	100,8	95,5	131,0	92,7	102,2

Хмельницька	32,5	37,4	42,3	107,7	102,1	107,5	136,0	91,6	92,8
Черкаська	36,9	37,9	39,0	112,5	113,5	105,5	136,5	90,3	89,3
Чернівецька	42,7	47,2	62,0	105,1	101,0	105,4	130,1	87,6	89,5
Чернігівська	32,2	36,3	37,3	113,8	119,1	112,8	143,0	112,1	115,5
м. Київ	81,3	81,5	83,8	148,0	132,8	113,5	139,9	116,4	108,8
м.Севастополь	67,6	48,0	55,1	142,9	111,0	99,5	106,6	80,8	89,1

Завдання 4. Визначте питому вагу кожного з видів транспорту в структурі пасажирообігу (табл. 7) за 1990 і 2010 рр. Заповніть таблицю. Чи змінилося співвідношення між різними видами транспорту в структурі пасажирообігу за ці роки? Чим це обумовлено?

Таблиця 7

Пасажирообіг різних видів транспорту України

Види транспорту	1990		2010	
	млрд. пас/ км	%	млрд. пас/км	%
Всього	222,5		130,0	
Залізничний	76,0		50,2	
Морський	1,1		0,1	
Річковий	0,6		0,0	
Автомобільний	128,7		68,7	
Авіаційний	16,1		11,0	
Трубопровідний	—		—	

Завдання 5. За даними табл. 8 проаналізуйте рівень забезпеченості закладами соціально-культурного обслуговування населення та визначте групи областей з високим, середнім та низьким рівнем забезпеченості цими закладами. Нанесіть на контурну карту групи областей.

Використовуючи дані табл. 8 та додатку А обчисліть соціальну щільність мережі закладів соціально-культурного обслуговування та виділіть групи областей за цим показником. Нанесіть на контурну карту групи областей.

За даними табл. 8 обчисліть коефіцієнт територіальної концентрації закладів соціально-культурного обслуговування. Виділіть групи областей та нанесіть їх на контурну карту.

Таблиця 8

Заклади культури України станом на 1 січня 2011 р.

	Кількість бібліотек	Кількість клубних закладів	Кількість демонстрацій кінно/відео/фільмів	Кількість музеїв	Кількість театрів	Кількість концертних організацій і професійних творчих колективів	Кількість шкіл естетичного виховання
Україна	19 487	18 593	2 196	546	140	83	1 190
АР Крим	796	638	78	31	8	6	38
Вінницька	1 010	1 151	299	13	2	1	34
Волинська	611	673	14	15	2	1	33
Дніпропетровська	828	615	18	19	13	4	82
Донецька	1 013	663	31	22	5	2	97
Житомирська	935	1 084	7	17	2	2	36
Закарпатська	505	474	35	14	4	5	29
Запорізька	600	469	59	21	5	1	50

Івано-Франківська	771	723	273	21	4	2	43
Київська	905	841	42	22	1	1	39
Кіровоградська	599	594	30	29	2	1	37
Луганська	755	562	15	19	5	1	74
Львівська	1 363	1 407	91	25	11	14	67
Миколаївська	516	540	26	9	3	1	19
Одеська	912	736	24	11	7	2	60
Полтавська	816	855	27	32	2	1	41
Рівненська	607	678	34	12	2	1	28
Сумська	595	634	13	15	2	1	29
Тернопільська	915	924	124	25	2	3	40
Харківська	858	710	122	33	7	2	73
Херсонська	531	455	88	6	2	1	27
Хмельницька	945	1 183	293	25	3	2	46
Черкаська	745	746	136	27	2	1	30
Чернівецька	407	393	143	5	3	1	33
Чернігівська	745	780	143	32	4	1	36
м. Київ	142	32	16	42	33	24	60
м. Севастополь	62	33	15	4	–	1	9

Завдання 6. За даними табл. 9 обчисліть структуру продажу продовольчих товарів за 1990-2010 роки. Яких змін вона зазнала за указаний період? Чим це можна пояснити?

Таблиця 9

Продаж продовольчих товарів через торгову мережу підприємств, тис. т

	1990	1995	2000	2005	2010
М'ясо та м'ясопродукти	2384	562	236	325	452
Масло вершкове	318	84	24	32	31
Олії рослинні	228	50	34	66	122
Сири різного типу	147	34	16	42	67
Цукор	1802	262	118	129	143
Кондитерські вироби	997	239	155	225	268
Чай	24	10	3	7	11
Борошно, хлібобулочні та макаронні вироби	7568	3222	1493	953	807
Картопля	1372	209	73	78	93
Овочі	2342	397	139	151	253
Плоди: ягоди, виноград	449	94	70	148	332
Усього	17631	2579	5163	2361	2156

Завдання 7. Спираючись на дані табл. 10. проаналізуйте динаміку забезпеченості населення житлом в цілому по Україні та у містах і сільській місцевості. Побудуйте стовпчикову діаграму.

Проаналізуйте регіональні відмінності у забезпеченості житлом по рокам. Визначте, у яких регіонах відбулися позитивні зміни щодо забезпеченості населення житлом. У яких областях ситуація погіршилася.

Виділіть групи областей за забезпеченістю населення житлом у 2010 р. та нанесіть їх на контурну карту. Дайте характеристику кожній групі.

Таблиця 10

Забезпеченість населення житлом по регіонах

	(у середньому на одного жителя, м ² загальної площі)															
	2000				2005				2009				2010			
	Усього	у міських поселен-нях	у сільській місцевості	Усього	у міських поселен-нях	у сільській місцевості	Усього	у міських поселен-нях	у сільській місцевості	Усього	у міських поселен-нях	у сільській місцевості				
Україна	20,7	19,3	23,5	22,0	20,8	24,6	23,0	21,6	26,1	23,3	21,8	26,4				
Автономна Республіка Крим	18,0	19,6	15,5	19,0	20,5	16,5	19,7	21,1	17,4	19,7	21,0	17,6				
Вінницька	24,1	17,9	29,8	25,4	19,3	30,8	26,5	19,9	32,9	26,7	20,0	33,2				
Волинська	19,2	16,3	22,3	19,5	17,7	21,4	20,3	18,4	22,3	20,5	18,5	22,6				
Дніпропетровська	21,2	20,6	24,2	22,5	21,8	25,8	23,2	22,5	26,8	23,3	22,6	27,0				
Донецька	20,2	20,1	21,3	21,5	21,4	23,2	22,4	22,2	24,7	22,7	22,5	24,8				
Житомирська	22,5	19,6	26,3	23,3	21,2	26,0	24,4	21,9	27,7	24,6	22,0	28,2				
Закарпатська	19,8	17,5	21,2	21,1	20,0	21,8	22,4	21,4	23,1	22,6	21,6	23,2				
Запорізька	19,9	18,7	23,8	21,4	20,4	24,6	22,2	21,1	25,9	22,4	21,3	26,2				
Івано-Франківська	20,0	17,8	21,6	21,6	19,8	22,9	23,1	21,6	24,2	23,6	22,3	24,5				
Київська	25,9	22,8	30,5	27,7	23,6	33,7	30,6	25,1	39,1	31,6	25,9	40,4				
Кіровоградська	21,9	19,9	24,9	23,2	21,4	26,0	24,3	22,6	26,9	24,5	22,8	27,2				
Луганська	21,1	20,9	22,1	23,2	23,1	23,7	23,6	23,4	24,9	23,8	23,6	25,2				
Львівська	18,6	17,1	21,1	19,8	18,1	22,4	20,8	18,8	23,8	21,2	19,2	24,3				
Миколаївська	20,2	19,6	21,4	21,2	20,5	22,6	21,6	21,0	23,0	21,7	21,0	23,0				
Одеська	19,5	17,8	22,8	21,0	19,7	23,5	22,1	20,8	24,6	22,2	20,5	25,5				
Полтавська	21,9	20,0	24,7	23,4	21,1	26,8	24,6	22,0	28,5	24,7	22,0	28,9				
Рівненська	19,5	17,5	21,3	20,1	17,9	22,0	20,9	18,6	22,9	21,1	18,7	23,2				
Сумська	20,5	18,6	24,0	22,0	20,2	25,3	23,0	21,1	26,8	23,1	21,2	27,1				
Тернопільська	20,5	18,0	22,5	21,7	20,1	22,9	22,7	21,1	23,9	22,9	21,6	23,9				
Харківська	20,5	20,1	22,1	21,6	21,2	22,9	22,6	22,1	24,3	22,9	22,4	24,9				
Херсонська	20,2	19,8	20,8	21,4	21,6	21,2	23,1	23,7	22,0	23,5	24,4	22,2				
Хмельницька	22,0	17,7	26,8	23,4	19,6	27,5	24,6	20,5	29,5	25,0	20,8	29,9				
Черкаська	23,5	20,1	27,6	25,3	21,7	29,6	26,2	22,1	31,2	26,2	21,9	31,5				
Чернівецька	20,2	17,7	22,0	21,3	19,8	22,4	22,3	20,2	23,8	22,6	20,3	24,1				
Чернігівська	22,2	18,7	27,2	24,0	20,5	29,2	25,3	21,5	31,5	25,6	21,5	32,2				
м.Київ	18,7	18,7	x	20,2	20,2	x	20,9	20,9	x	21,0	x	x				
м.Севастополь	17,9	18,1	13,9	19,4	19,8	13,7	21,2	21,7	14,9	22,0	22,4	15,0				

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Підготуйте та письмово оформіть реферат. Текст реферату має повинен включати титульний аркуш, вступ, основний текст, висновки.

1. Становлення та розвиток географії сфери обслуговування як науки.
2. Науковці, що займалися дослідженням соціальної сфери.
3. Методологія географії сфери обслуговування населення.
4. Місце географії сфери обслуговування в системі географічних наук. Зв'язок з негеографічними науками (економіка та галузеві економічні дисципліни, комплекс наук про населення, соціологічні дисципліни).
5. Світовий ринок послуг.
6. Послуга – наукова категорія географії сфери обслуговування.
7. Класифікації послуг за різними ознаками.
8. Особливості розвитку освітнього обслуговування України.
9. Особливості розвитку медичного обслуговування України.
10. Особливості розвитку торгівельного обслуговування України.
11. Особливості розвитку соціально-культурного обслуговування України.
12. Особливості розвитку транспортного обслуговування України.
13. Особливості розвитку житлово-комунального обслуговування України.
14. Особливості розвитку послуг зв'язку України.
15. Особливості розвитку готельного обслуговування України.
16. Системний підхід в географії сфери обслуговування.
17. Моделювання територіальних систем обслуговування. Модифікації «штан-дортних» теорій Тюненна і Кристаллера.
18. Поняття про національний ринок послуг, ознаки його сформованості.
19. Сучасний ринок послуг країн ЄС.
20. Особливості розвитку сфери обслуговування регіону, країни (за вибором студента).
21. Рівень розвитку медичного обслуговування у світі.
22. Рівень розвитку освітнього обслуговування у світі.

Адміністративно-територіальний устрій та кількість наявного населення

Адміністративно-територіальні одиниці	Територія, км ²	Чисельність наявного населення на 1.01.2012р., тис. осіб	Райони	Міста	Райони у містах	Селища міського типу	Сільські населені пункти
Україна	603 628	45633,6	490	459	118	885	28457
АР Крим	26 081	1963,5	14	16	3	56	948
Вінницька	26 513	1634,2	27	18	3	29	1466
Волинська	20 144	1038,6	16	11	-	22	1054
Дніпропетровська	31 974	3320,3	22	20	18	46	1435
Донецька	26 517	4403,2	18	52	21	131	1118
Житомирська	29 832	1273,2	23	11	2	43	1613
Закарпатська	12 777	1250,7	13	11	-	19	579
Запорізька	27 180	1791,7	20	14	7	22	915
Івано-Франківська	13 928	1380,1	14	15	-	24	765
Київська	28 131	1719,5	25	26	-	30	1126
Кіровоградська	24 588	1002,4	21	12	2	27	998
Луганська	26 684	2272,7	18	37	4	109	782
Львівська	21 833	2540,9	20	44	6	34	1850
Миколаївська	24 598	1178,2	19	9	4	17	894
Одеська	33 310	2388,3	26	19	8	33	1125
Полтавська	28 748	1477,2	25	15	5	21	1814
Рівненська	20 047	1154,3	16	11	-	16	1000
Сумська	23 834	1152,3	18	15	2	20	1466
Тернопільська	13 823	1080,4	17	18	-	17	1023
Харківська	31 415	2742,2	27	17	9	61	1680
Херсонська	28 461	1083,4	18	9	3	31	658
Хмельницька	20 645	1320,2	20	13	-	24	1414
Черкаська	20 900	1277,3	20	16	2	15	824
Чернівецька	8 097	905,3	11	11	3	8	398
Чернігівська	31 865	1088,5	22	16	2	29	1483
м. Київ	839	2814,3	-	1	10	-	-
м. Севастополь	864	381,2	-	2	4	1	29

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Абрамов М. А. География сервиса : Сфера обслуживания в СССР / М. А. Абрамов. – М. : Мысль, 1985. – 255 с.
2. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
3. Алексеев А. И. География сферы обслуживания : основные понятия и методы / А. И. Алексеев, С. А. Ковалев, А. А. Ткаченко. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1991. – 117 с.
4. Барановський М. О. Економічна та соціальна географія України : практикум : навч.-метод. посібн. / М. О. Барановський. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 75 с.
5. Блажко Н. И. Системный подход к исследованию сферы обслуживания / Н. И. Блажко, К. С. Розина // Вопросы географии. – 1972. – № 91. – С. 67–81.
6. Блажко Н. И. Типизация поселений по признаку их места в региональных системах обслуживания / Н. И. Блажко, К. С. Розина // Экономическая география. – 1981. – Вып. 30. – С. 44–49.
7. Дудник І. М. Територіальна організація послуг. Курс лекцій / І. М. Дудник. – Полтава : ПІБ МНТУ, 2002. – 100 с.
8. Иванов Н. Н. Сфера услуг как объект исследования и управления / Н. Н. Иванов. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та экономики и финансов, 2000. – 22 с.
9. Корнус О. Г. Сфера обслуговування населення Сумської області: суспільно-географічні аспекти : [монографія] / О. Г. Корнус, К.А. Немець, Л. М. Немець, А.О. Корнус. – Харків – Суми. – 2009. – 228 с.
10. Куценко В. І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект : [монографія] / В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук; За ред. С.І.Дорогунцова. – К. : Оріони, 2005. – 400 с.
11. Леонтьева Г. Г. Географія сфери обслуговування населення (факультативний курс) : [навчальний посібник] / Г. Г. Леонтьева. – Суми : Слобожанщина, 1998. – 64 с.
12. Леонтьева Г. Г. Географія Сумської області : населення і господарство : [навчальний посібник] / Г. Г. Леонтьева, А. О. Корнус. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 72 с.
13. Мазаракі А. А. Світовий ринок товарів та послуг: регіональна структура : [навчальний посібник] / А. А. Мазаракі, Н. П. Ващенко, Є. М. Воронова, І. К. Гоголан, М. Г. Іванова ; За заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Видавничий центр КДТЕУ, 1998. – 168 с.
14. Меркушева Л. А. География сферы обслуживания населения (теория и методология) : [монография] / Л. А. Меркушева. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – 184 с.
15. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). К.: ІЕ НАН України, 2000. – 247 с.
16. Пилипенко І. О. Методика суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області) : [навчальний посібник] / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2007. – 112 с.
17. Покшишевский В. В. География обслуживания, ее предмет, содержание и место среди экономико-географических дисциплин / В. В. Покшишевский // Вопросы географии. – 1972. – № 91. – С. 6–26.
18. Территориальная организация производства товаров и услуг. : [монография в 2 т.] / А. И. Кочерга, В. И. Куценко, Ф. С. Пятакова и др. ; Под ред. А.И.Кочерги. – К. : Наукова Думка, 1987. – Т. 2. «Производство и потребление услуг». – 223 с.
19. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навчальний посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
20. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методики : [навчальний посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.
21. Юрковский В. М. География сферы обслуживания : [учебное пособие] / В. М. Юрковский. – Киев : УМК ВО, 1989. – 82 с.
22. Юрченко С. А. География инфраструктуры : [учебное пособие] / С. А. Юрченко. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2003. – 180 с.

Допоміжна

1. Баркова Г. А. Суспільно-географічний аналіз системи охорони здоров'я населення України : проблеми та перспективи розвитку / Г. А. Баркова // Вісник Харк. нац. ун-ту. – 2005. – № 704. – С. 3–10.
2. Бурменко Т. Д. Сфера услуг : экономика : [учебное пособие] / Т. Д. Бурменко, Н. Н. Даниленко, Т. А. Туренко / Под ред. Т. Д. Бурменко. – М. : КНОРУС, 2007. – 328 с.
3. Голіков А. П. Чинники впливу на розміщення шкільної мережі / А. П. Голіков, О. А. Шуба // Вісник Харк. нац. ун-ту. – 1999. – № 455. – С. 125–126.
4. Жовнір С. М. Суспільна та територіальна організація сфери послуг регіону в умовах ринкової трансформації (на прикладі Вінницької області) [Текст] : автореф. дис. ... канд. географ. наук. 11.00.02 / Жовнір С. М. ; НАН України, Ін-т географії. - К., 2008. - 20 с.
5. Жовнір С. М. Теоретичне дослідження сфери послуг: сутність та суспільна природа послуг / С. М. Жовнір // Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. праць. Вип. 238: Географія. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 171–180.
6. Запотоцький С. П. Географія сфери обслуговування населення : аспекти понятійно-термінологічного апарату / Сергій Петрович Запотоцький, Ірина Василівна Запотоцька // Україна : географічні проблеми сталого розвитку. – Т.3. – К. : Обрії, 2004. – С. 88–91.
7. Ковалев С. А. География сферы обслуживания как особая экономико-географическая дисциплина / Сергей Александрович Ковалев, Вадим Вячеславович Покшишевский // География обслуживания. Сер. География СССР. – 1974. – Т. 11. – С. 8 – 36.
8. Ковалев С. А. О географическом изучении сферы обслуживания / С. А. Ковалев // Вестник МГУ. Сер. География. – 1973. – № 6. – С. 3–12.
9. Комплексний атлас України / за ред. Л.М. Веклич. – К. : ДНВП «Картографія», 2005. – 96 с.
10. Корнус О. Г. Особливості розвитку та територіальної організації сфери обслуговування населення Сумської області / О. Г. Корнус, Л. М. Немець // Вісник Харк. ун-ту : Геологія-географія-екологія. – 2007. – №769. – С. 90–103.
11. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України : сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Т. Ю. Мельниченко. – К., 2005. – 20 с.
12. Меркушева Л. А. Системный подход к изучению географии социальной инфраструктуры / Л. А. Меркушева // Проблемы географии сферы обслуживания. – М. : МФГО СССР, 1974. – С. 60–62.
13. Немец К. А. О системном подходе в управлении геопроцесом / К. А. Немец // Экологическое образование и его роль в обеспечении устойчивого развития Крыма : матер. науч.-практ. конф. – Симферополь, 1996. – С. 32–39.
14. Немець Л. Сфера охорони здоров'я як об'єкт дослідження суспільної географії (теоретико-методологічні та прикладні аспекти) / Л. Немець, А. Баркова, О. Ткаченко // Наукові записки ТНПУ. Серія : Географія. – 2005. – № 2. – С. 22–28.
15. Рутгайзер В. М. Социальная сфера : проблемы планирования / Валерий Максевич Рутгайзер. – М. : Экономика, 1989. – 239 с.
16. Соціальний розвиток України : сучасні трансформації та перспективи / [Бандур С. І., Заяць Т. А., Куценко В. І. та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 760 с.
17. Сфера обслуживания населения : региональные проблемы / [под ред. А. И. Кочерги]. – К. : Наукова думка, 1980. – 424 с.
18. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / Олег Іванович Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.

Навчальне видання

ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

**Методичні вказівки
з навчальної дисципліни**

Укладач:
Корнус Олеся Григорівна

Суми: СумДПУ, 2012 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск ***А.А. Сбруєва***
Комп'ютерна верстка ***О.Г.Корнус***

Підписано до друку 17.04.2012 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times. Друк. ризогр. Ум. друк. арк. 1,45. Обл.-вид. арк. 1,86.
Тираж 100 прим. Зам. №

Редакційно-видавничий відділ СумДПУ ім. А.С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С. Макаренка

